

A VÖRÖS EMIGRÁCIÓ.

NEM, erről a kockázatos vállalkozásról hallani sem akarnak. Ehelyett az otthoni lakosságot — munkásokat és kisgazdákat egyaránt — bomlasztó jelszavakkal akarják anarchisztikus cselekedetekbe belelovalni: «Nem szolgáltatni be egy gramm gabonát sem; nem engedni requiráltatni; nem vonulni be katonának; nem fizetni egy fillér adót sem; nem bélyegeztetni le a bankókat; nem fogadni el a Horthy-bankót» — ilyen jelszavakkal úszítják a lakosságot az államhatalom ellen. Ezt a kényelmes, veszélytelen «munkát» azután annyira megszokják, hogy az orosz orientáció kudarca után, 1920 őszen és telén is hasonló irányban működnek.

A bécsi vezéreknek ezt a szereplését később, 1922-ben a következőképpen jellemezte a kommunista Bettelheim Ernő, ugyanaz, aki 1919 tavaszán mint Moszkva képviselője Bécsben azon dolgozott, hogy az osztrák proletáriátust a diktatura kikiáltására rávegye és így megteremtse a kapcsolatot Kun Béla és Kurt Eisen bajor tanácsköztársasága között: «Lukács György és tanítványai a «Kommunizmus»-ban, ez elméleti lerakódó helyükön a legveszedelmesebb opportunistá elveket terjesztik. Marxismusuk szájmarxizmus. Az események dialektikájának leírása helyett az érthetetlen szavak dialektikájának zsonglőri mesteriségét űzi. A *Proletár* cikkeinek nagyrésze érthetetlenül, nem munkások számára volt megírva. Nagyon keveset foglalkozott az emigrációban élő és a magyarországi munkásság helyzetével. A pártlap alig jelentett valami összekötő kapcsot a pártvezetőség és a munkásság között. A központi bizottság az illegalitás ürügye alatt teljesen kivonta magát az ellenőrzés legprimitívebb formája alól is. Egészen közönséges ügyekben az illegalitásra való hivatkozással a megbeszélés lehetőségét lehetlenné tette, a válaszadást megtagadta. A Magyarországra küldött felhívásokról és röplapokról senkinek nem volt tudomása. A központi bizottság nem mutatta be azokat még a terjesztés megtörténte után sem. A központi bizottság az emigrációban élő munkássággal szervezeti-
leg nem volt összekapcsolva. Egyedül a bécsi emigrációval volt élénk kapcsolatban. A más államokban élő emigránsok alig tudtak valamit a bécsi emigráció tevékenységéről, a bécsiek pedig még sokkal kevesebbet tudtak a többi emigráns csoportokról.» (A kommunisták magyarországi pártjának válságához. Bécs, 1922. 28—9. l.)

Tagadhatatlanul lesújtó kritika, különösen egy «elvtárs» részéről. A kommunista vezérkar azonban nem zavartatta magát. Nyugodt volt,

mert azt hitte, hogy anyagi jólétét belátható időkre biztosította a munkásság bőrére és Moszkva pénzküldeményeire alapított vállalkozásával. Annál nyugodtabb volt, mert tevékenysége még Kunnak ausztriai tartózkodása alatt, annak hozzájárulásával kezdődött és Kun nem szólalt fel sem Moszkvába küldött jelentéseik, sem lapjaik közleményei miatt.

Elképzelhető, milyen nagy volt megrökönyödésük, amikor 1921. januárjában a moszkvai Vörös Ujságban éles, elítélő kritikák jelentek meg róluk Rudnyánszky és Kun tollából.

Rudnyánszky «Halaszthatatlan feladatok» című cikkében megállapítja, hogy nincs magyar kommunista párt, mert a Bécsben összeverődött emigránsok csoportja csak a «felső pártrétegek első sejtje», amely nem érdemli meg a párt nevet. Csak kitűzött zászló, de nem szervezet. «Ez az első sejt — hangsúlyozza — csak akkor tölthette volna be feladatát, ha egyúttal magvul szolgált volna a párt új kikristályosodásában, ha a tényleges szervezője lett volna a pártnak; a lefolyt másfél év végeztével azonban még mindig csak az önkonstituálásnál tart. Nem nőtt meg és nem izmosodott meg, szervezeten nem több ma sem, mint agitáló-propagáló sejt.» Szemére veti ennek a bécsi csoportnak, hogy nincs sem agrár-, sem általános forradalmi munkaprogramja, hogy kényelmesen az «Eddig is meg voltunk, ezután is meg leszünk nélküle!» mondással odázza el feladatát és hogy lapjában, a «Proletár»-ban sincs nyoma, hogy e feladatok megoldás felé közelednének.

Ezen előkészítés után Kun «A pártszervezés kérdései»-ről szólva — annak megisméltése után, hogy a bécsi párt nem szervezet, nem forradalmi akcióra képes munkáspárt, hanem «diterátorok egyesülete» — bécsi munkatársairól megállapítja, hogy «a tömegektől teljesen elkülönültek» és leszólja őket, hogy «tevékenységük kizárólag a III. Internationale téziseinek átírásában, felhígításában, kommentálásában áll». A sikertelenség legfőbb okát abban látja, hogy külföldről akarták a magyarországi munkásságot a kommunista eszméknek megnyerni és forradalmosítani. Ez — szerinte — jámbor óhaj és ábránd; a szervezés, a forradalomért küzdő kommunista párt megteremtése «kis és nagy méretekben csak egyképen lehetséges: belső kommunista központ létesítése, az erőknek Magyarországra való áthelyezése és csoportosítása útján.» Ezt azonban csak úgy lehet elérni, ha az emigránsok, ez a legforradalmibb öntudatú elem, visszatér Magyarországra és ott maga kezdi meg a szervezkedést.

A húzózkodókat Kun — a pártfegyellemmel is fenyegetőzve — a következő argumentálással ösztökéli a hazatérésre: «Meg kell értetni mindenkivel, hogy nincs olyan földalatti munka, amely ne járna rizikóval. Ha a rizikó száz százalékos, akkor az már nem rizikó, hanem biztos bukás. De 50—60—70, szükség esetén 80 vagy 90 százalékos rizikót is mindenkinek kell vállalnia az emigrációból. Mindenkinek, akire nézve az elpusztulás eshetősége Magyarországon nem több, mint ez a 60—70 százalék vagy éppen még kevesebb, vissza kell költöznie így vagy úgy

Magyarországba.» Ha a kommunista párt, «a hivatásos forradalmárok szervezete», tevékenységének súlypontját az emigrációból visszahelyezi Magyarországra, a tömegekbe kell gyökereit beleeresztenie és szervesen bele kell kapcsolódnia a munkásosztályba, hogy átvegye annak vezetését. Követelni kell otthon a sztrájk szabadságot, az élelmiszer olcsóbbá tételét, de csak azért, mert e jelszavak «akciók teremtésére alkalmasak, szervezetbe tömörítenek s a kommunista jelszavak további népszerűsítését, magának az akciónak továbbfejlesztését teszik lehetővé.» Ezek és más jelszavak — teszi hozzá — a tömegek megközelítésére épp úgy alkalmasak, mint a szervezetek megteremtésére is, akár szakszervezeti frakciók, akár üzemi pártsejtek formájában.»

Ezek a cikkek a bolsevik taktika gyökeres megváltozását jelzik. Utolsó részükben csak visszhangjai az 1920-i nyári lengyelországi vere- séget követő orosz frontváltotatásnak; Moszkva felhagyott, legalább egyelőre, a külső fegyveres offenzíva gondolatával s helyette minden államban a belső bomlasztás aknamunkáját kezdte meg.

Kun Béla javaslata nem eredeti tehát, hanem csak a moszkvai tervnek világgá kürtölése. A magyar rendőrségnek nagy szolgálatot tett cikkei azon részeivel, amelyekben a kommunista taktika változását elárulta, a bécsiakat azonban mindez egyelőre nem érdekelte. Reájuk mint a bomba robbanása hatott az elítélő kritika és az a követelés, hogy mindenki térjen haza. Úgy érezték, hogy egyszerre befellegzett kényelmes, biztos életüknek, a veszélyek kereséséhez, nyugalmuk kockáztatásához azonban éppen semmi kedvük sem volt.

Kun Béla első látszatra logikátlan lépésének kettős oka volt. Egyrészt távollétében a bécsi kommunista emigránsok pártjában lassan személyes ellenfelei kerekedtek felül, akik 1920 novemberében reorganizálás címén már el is távolították egyes híveit a pártból, a központi titkárság élére pedig Landlert és Bettelheimt állították, akik már előbb is elárulták hő vágyukat, hogy Kun helyett ők szeretnének Moszkva kegyencei lenni. Másrészt a vörös orientáció kudarca után az Oroszországban maradt magyar hadifoglyok 1920 őszén már oly tömegesen kezdtek hazavándorolni, hogy ott kint sem maradt ember, akiknek megszervezéséből és forradalmasításából Rudnyánszkyval együtt meg- élhetett volna.

A két jóbarát, ameddig csak lehetett, igyekezett húzni-halasztani a befolyásukat biztosító propagandaszervezet feloszlását és még a vonatra szállás előtt is előadásokkal boldogította a magyar hadifoglyokat, otthoni teendőikről instruálva és brosurákkal látva el őket. Büszkén dicsekedtek is, hogy ezek a hadifoglyok hazatérve «egy második magyar proletárforradalom élén fognak járni» (Vörös Ujság, Moszkva. 1920 nov. 7.) s főleg ahhoz a 3.000 hadifogolyhoz fűztek nagy reményeket, akiket a pártiskolákban alaposan kiképezve a kommunista pártba való felvételre is méltóknak találtak. Bizonyára nem rajtuk, hanem e hadifoglyok értelmességén és belátásán múltott, hogy hazakerülve bele-

illeszkedtek az itthoni életviszonyokba és soha tanujelét nem adták, hogy a kényszeren kívül más, meggyőződés sugallta ok is közrejátszott az oroszországi kommunista pártban való szereplésüknél.

Kun és Rudnyánszky azonban még a legnagyobb erőfeszítés árán is csak 1921 nyaráig tudták szervezeteiket fenntartani, ekkor kénytelenek voltak végleg beleolvasztani azokat az oroszországi párt helyi szervezeteibe. Lapjukból, a Vörös Ujságból is október 8-án az utolsó számot adták ki, miután az már a tavasz óta csak rendszertelenül jelent meg.

A termőtalajnak ez a kiszikkadása 1921 januárjában, Kun cikkeinek megjelenésekor már előrelátható volt. A magyar hadifoglyok oroszországi szerepléséből élősködő Rudnyánszkyt és a magyar proletariatus képviselőjének szerepében tetszelgő Kunt tehát az a veszély fenyegette, hogy egyidőben, anélkül, hogy egymáson kölcsönösen segíthetnének, mint szárazra vetett hal, elhagyottan maradnak, kitéve a biztos pusztulásnak. E veszély elhárítására eszelte ki Kun, hogy a bécsi emigráció hazaküldésével — ami éppen megfelelt az új moszkvai taktikának — egyszerre megszabadul bécsi ellenfeleitől és megerősíti pozícióját.

Ő ugyanis biztonságban érezte magát; nyugodt volt, hogy neki nem kell hazamenni, mert őt nyilvánvalóan száz százalékos veszély fenyegeti. A többi népbiztos — gondolta — maga 60—90 veszélyességi százalékkal csak siessen haza a «fehér terror» hónapja; csak szervezzenek otthon, a politikai vezetés ügyis az ő kezében lesz. Azt ugyanis előre hangsúlyozta, hogy a Magyarországon megalakuló «kommunista párt szellemi irányítása, legáltalánosabb értelemben vett politikai vezetése», tehát a tulajdonképeni veszélytelen hatalomgyakorlás kívülről fog történni.

Kun és Rudnyánszky cikkei — amelyeket még Gábor Mózesnek számadásravezető cikke követett (febr. 19.) — érthetően nagy megdöbbenést váltottak ki a bécsiek körében. Ezeknek védekezniök kellett. Hogy elvegyék a kritika élet, felbomlottnak tekintették a Kunnal kötött kölcsönös hallgatást fogadó megállapodást és bosszúból elővették vezérüknek a diktatúra alatti szereplésének ügyét. A párt taggyűlésének két indítvány közül kellett választania. Az egyiket Bettelheim terjesztette elő. Eszerint Kun cikkeivel megszegvén azon kötelezettségét, hogy a központi bizottság tudta, megkérdezése és hozzájárulása nélkül sem tesz és kiderülvén, hogy cikkeinek célja nyilvánvalóan a párt szétrobbantása egyéni érdekekből, tárgyalás alá kell venni korábbi szereplését, e tárgyalás eredményeképpen pedig «mint áruló és fegyelmezetlen, korrupt kalandor, a pártból haladéktalanul kizárandó.» A másik indítvány, a központi bizottságé, szelídebb volt. Ez csak a legerélyesebben visszautasította «a minden tárgyi alapot nélkülöző szubjektív tartalmú, komolytalan hangú cikkeket, amelyek szervezeti kérdéseket egy illegális pártban meg nem engedett módon tárgyalnak;» ezenkívül javasolta, hogy a kommunista internacionálé-

nak tegyenek jelentést az ügyről «megfelelő megtorlást» kérve. Reggelig tartó elkeseredett vita után a taggyűlés az utóbbi javaslatot fogadta el; ennek megfelelően a párt lapjában, a Proletárban közzétették a Kunt elítélő nyilatkozatot (1921 febr. 24.), az internacionáléhoz pedig elküldték memorandumukat.

Ezek a lépések megijesztették Kun Bélát. Félt, hogy az egész kommunista bécsi emigráció szembefordulása megtépázza tekintélyét Moszkvában. Rettegett, hogy kalandor multját is feltárják. Ijedelme annál nagyobb volt, mert a bécsi elítélő nyilatkozattal egyidejűleg németországi vállalkozása oly nagy kudarccal járt, hogy Moszkva komoly neheztelését vonta magára.

Ez a vállalkozás az 1921. márciusi ú. n. középnémet kommunista puccs volt. Csaknem két hétig tartó elkeseredett és sok áldozattal járó közelharcok dúltak a felkelő kommunisták és a német védőrség meg a Reichswehr között Szászország ipari városaiban, főleg Halleban, Eisenlebenben, Merseburgban; kommunista bombák robbantak Lipcsében, Dresdában, Freiburgban és ugyanekkor komoly zavarok törtek Németország más vidékein is, mint Hamburgban és a Ruhr-vidéken. Németország nehéz órákat élt át, míg végre sikerült a kommunistákat az egész birodalomban leverni. Ennek a sok ártatlan vért és pusztulást követelő felkelésnek az irányítója volt Kun. Természetesen nem a barrikádokon kockáztatta életét, hanem Pogány Józseffel együtt egy berlini szállodában húzta meg magát, hogy még onnan idejekorán mindketten elmene-küljenek, magukra hagyva a félrevezetett és megvesztegetett tömegeket, amikor a kudarc bizonyossá vált.

Kun nagyon nehéz helyzetbe jutott; úgy látszott már, hogy egészen lejáratja magát pártfogói előtt. A kalandor vakmerőségével mégis sikerült kivágnia magát. A németországi kudarcot már többé jóvá nem tehetvén, kétszeres erővel igyekezett helyzetét Bécsben megszilárdítani.

A menekvés útját párthívek szerzésében látta. A kommunista internacionálé előtt úgy akarta feltüntetni a viszályt, mintha ő a bécsiek azon csoportjának a képviselője volna, amely csoport a cikkeiben körvonalazott program alapján harcol a központi bizottság ellen. Jól ismerte a bécsi társaságot és nem is tévedett, amikor terve keresztülviteléhez a megfizetés és vesztegetés rég bevált és nem először alkalmazott eszközhöz folyamodott. A Rudnyánszkyval együtt összerabolt magánvagyonából leküldött összesen két és fél kg súlyú, 300 drb ritka aranyérmét, amelyek mindegyikének nagy műtörténeti értéke volt, a szakértők akkor egy-egy darabnak értékét 400—500.000 osztrák koronára becsülték. Ezt a küldeményt annak a Vágó Béla volt belügyi népbiztos címére küldötte, aki a kommunizmus előtt egy polgári lapnak, Az Est-nek volt nem is munkatársa, hanem csak jelentéktelen kiadóhivatali tisztviselője. Kun Béla utasítása úgy szólt, hogy az aranyszállítmány egyrészét tartsa meg magának, a többit pedig a kommunista-párt öt hangadó tagja között ossza szét.

A pénzzel Kun el is érte célját. A hatás azonnal megnyilvánult Vágó szereplésében, aki máról-holnapra teljesen megváltozott. Ő, a bécsi csoport és az aktív tagok gyűlésének elnöke, korábban a központi bizottság legodaadóbb híve volt, aki az ellenzékeskedőkbe belefojtotta a szót és örültnek nevezte a központi bizottsággal egyetnemértőket, most pedig a legélesebben kezdte kritizálni ugyanezt a bizottságot. Amíg korábban a Proletár-t és Kommunizmus-t kiváló lapoknak nevezte s azokkal a legnagyobb mértékben meg volt elégedve, most egyszerre gyalázatosan rossznak mondta a pártlapot és felfedezte, hogy Lukács György, meg tanítványai opportunistá irányt képviselnek. Bár korábban az illegalitás ürügyével a legközönségesebb ügyek megvitatását sem engedte meg és a pártkonferencia megtartását lehetetlennek nyilvánította, most követelte az értekezlet összehívását és hevesen támadta a központi bizottságot, amiért az illegalitásra hivatkozva, útját állja minden bírálóknak.

Miután az aranyküldemény így gyökeresen megváltoztatta felfogását, hozzálátott, hogy Kun Bélának híveket szerezzen a kommunista pártban. Toborzó munkáját gyors és nagy eredmény kísérte. Ez az eredmény jól jellemzi azt a mély erkölcsi meggyőződést, amely a «hivatásos forradalmárok» pártjának többségét eltöltötte. A kommunista, többször említett Bettelheim így írja le Vágó működésének eredményét: «Jöttek az emberek abban a reményben, hogy most már lesz pénz dölgivel, lesz busás segély, lesz jól fizetett alkalmaztatás a pártban, lesz párttagság és lesz forradalom. Ezeket az elemeket hajtotta be Vágó Kun Béla táborába, amely így sajátságos keveréke volt a mindenre kapható csatornatölteléknek, a pártot szipolyozó, a pártból élőszködő tetveknek, a gyanus és mellőzött stréberségnek, a sértveérezett hiúságnak és a legkorlátoltabb hangos álforradalmiságnak. A valóságos program így szólt: Pénz, pénz. Zsíros állás a pártban. Vezérség. És holnap forradalom. Valóban, hiába keresünk ebben a társaságban csak egyetlenegyét is, aki korábban is tanujelét adta volna annak, hogy a központi bizottságnak a politikai, taktikai és szervezési kérdésekben elfoglalt álláspontját nem osztja. Ezek is úgy tettek, mint Vágó Béla, elfogadták máról-holnapra Kun Béla aranyos, finoman csengő kétésfeles programját.»

Az új Vágó-csoport, Kun utasításának megfelelően «pártépítő frakciónak» nevezte magát és vesztegetéssel magához vonva a kommunista párt tagjainak többségét, lehetővé tette Kun Bélának, hogy Moszkvában büszkén hivatkozhaték arra, hogy a bécsi központi bizottsággal kiobbant viszályában nem áll egyedül, sőt a többség mögötte van. Ügyét így meg is nyerte Moszkvában, noha Bécsben a pártviszály lángja még csak ezután lobbant magasra.

Az aranyküldemény ügye ugyanis röviddel a «pártépítő frakció» megalakulása után köztudomású lett. Egyesek szerint Rudas László, a Proletár szerkesztője és a megvesztegetésre kiszemeltek egyike fel-

háborodva visszautasította Vágó ajánlatát és leleplezte az egész akciót, mások szerint viszont a pénzsegélyben nem részesültek bosszúból és irigységből robbantották ki a botrányt. A központi bizottság — Landler, Hirossik, Lukács, ugyanazok, akik ellen Kun támadása irányult — a vesztegetésre hivatkozva Vágót 1921 május 11-én «korrupció és fegyelemsértés miatt» kizárta a pártból és ezt az ügyet is felterjesztette az Internacionále döntése alá.

A kizárás Kun Béla elítélését is jelentette; őt magát nem törölték ugyan a párttagok közül, de csak azért, mert a javaslat előterjesztése előtt Landler a következő kijelentést tette: «Felesleges a kizáratási indítvány elfogadása, mert én a magam nevében kijelentem, de azt hiszem, hogy a központi bizottság többi tagjának nevében is kijelenthetem, hogy bármi legyen is az Internacionale döntése, a történetek után Kun Bélával egy pártban nem dolgozhatom többé!»

Kun Béla azonban nem hagyta magát. A viszályban maga mögött érezte Vágóval a párttagok többségét. Amikor a III. Internacionale 1921 nyarán (jún. 22—júl. 12.) Moszkvába harmadik kongresszusára összegyűl és a bécsi központi bizottság elküldi oda megbízottjait — Landler, Hirossik, Király, Lukács — a Vágó-csoport is, ezeket el nem ismerve, küld delegátusokat. Az Internacionale mindkét frakció kiküldöttjeit elismeri, sőt a Vágó-csoportot a «többség» képviselőjéül is. Kunnak ugyanis hatalmas protektora most is Zinowjew, a Komintern végrehajtóbizottságának elnöke. Az ő támogatásában bizva Kun még azt is megmeri próbálni, hogy a presztizsén a középnémet pucsz okozta csorbát helyreüsse. Egyszerűen pápább akar lenni a pápánál — és megtámadja Trockijt. Amikor ez kijelenti, hogy nálánál balrább már senki sem állhat, rálicitál; szereplése azonban — a kongresszus július 5-iki jegyzőkönyve szerint — nevetésbe fullad.

Jobban sikerül a Landlerék ellen indított akciója. Zinowjew támogatásának köszönheti, hogy a kongresszus befejezése után a Komintern végrehajtóbizottságának a magyar pártviszály elintézésére kiküldött bizottsága — Radek elnöklete alatt Bucharin és Thalheimer — bár Kun Béla eljárását is helytelennek nevezi, amiért közhírré tette, hogy a magyar emigrációnak haza kell mennie a földalatti munka megkezdésére, mégis Landlert és társait élesebben ítéli el. Az pedig egyenesen Kun győzelmét jelenti, amikor a hármashbizottság úgy dönt, hogy a viszályok megszüntetésére új, héttagú központi bizottságot nevez ki és a hét hely közül négyet, tehát a többséget a «pártépítő frakciónak» juttatja, míg Landleréknak csak három helyet engedélyez. «Kun Béla manővere — mondja egy kommunista — sikerült. Sikerült neki az ügyet úgy állítani be, mintha itt nem egy aljas személyi intrikáról, nem feneketlen korrupción, nem pozíció hajhászásból történő pártrobbantásról, hanem két irányzat: a liquidátorok és a forradalmi marxisták harcáról, egy alapvető, elvi, politikai, taktikai és organizációs kérdésekben kitört harcról volna szó.»

A Moszkva által 1921 augusztusában létrehozott egyezség azonban

csak látszategységet jelentett. Bár a Komintern feloszlatta a két frakciót és megállapította a pártmunkánál követendő téziseket, így a szociáldemokraták elleni harcnak megkezdését a szakszervezetekben, a falusi proletárok, sőt a kisgazdák megnyerését, a személyi érdekekből kezdődött harc tovább folyt Bécsben. Bettelheim, aki részletesen elbeszéli e viszályok történetét, a következőképpen jellemzi azokat: «Nem a liquidátorok és forradalmárok harcáról, nem elvi harcról volt itt szó. Itt kizárólag arról volt szó, hogy Kun Béla áruló és korrump szélhámos, aki a pártot önző egyéni érdekekből ismét szétrombolja, itt arról volt szó, hogy a korrupció buján tenyészik, a fegyelmet aláássák és a zárt illegális pártot csatornatöltelékek, stréberek, elősdiék és spiclik gyülevész szervezetévé akarják változtatni, melynek egyetlen összetartó pántja és programja: az arany.»

Bár a Landler-párt eleinte aláveti magát a Komintern döntésének és engedelmeskedik az új központi bizottság utasításainak, mégis, amikor e bizottság «két és feles» többsége — Vágó korábbi kizáratása természetesen érvénytelenített — lassan-lassan sorra kibuktatja a Kun ellenes párttagokat a jól jövedelmező tisztségekből és azokat saját híveivel tölti be — és amikor azt kell látnia, hogy pl. a titkárságban az eddig két ember helyett 13 Vágó-pártit osztanak be, sőt új állásokat is kreálnak, ezt a háttérbe szoríttatását és ellenfelének győzelmes történetét a konc után nem bírja sokáig nyugodtan szemlélni.

A «hivatásos forradalmárok» ugyanis sok minden «elvi» jelentőségű dolgot megbocsátanak egymásnak, de anyagi ügyekben nem értik a tréfát. Jellemző erre Pogány József vádjaival szemben tanúsított magatartásuk. Ez egész nyáron a két frakció között lavirozott, várva, hogy melyik lesz a győztes, hogy azután ahhoz csatlakozzék. Amikor a Proletárban (1921 szept. 30.) «Három jelszó» c. cikkével nyíltan Landlerék ellen fordul és megtámadja Rudas Lászlót, meg Lengyel Gyulát, amiért ezek félanarchista, félszindikalista jelszavakat hirdettek, így a pékboltok ostromát, az aratógépek összetörését, Pécsen a magyar hadsereg bevonulása előtt a termelő eszközök szétrombolását, ezek a megtámadottak tiltakoznak ugyan az állandóan Napoleon pózában tetszelgő Pogány «letiprása» ellen, de azért egy asztal mellett tovább tárgyalnak a Vágó-pártiakkal. Sőt igaz felebaráti szeretettel még azt a denúciálás jellegű vádat is elviselik, hogy Pogány az ő anarchista jelszavaik hatásának tulajdonítsa a Budapesten ezidőtájt történő gyújtogatásokat és hogy a pártlapban nyíltan a kommunistákat gyanúsítsa a tűzvézsek előidézésével. De, amikor a Vágó-pártiak hozzálátnak a párt megtisztításához és felfüggesztik Kun egyes ellenfeleinek, «a legrégebbi párttagok, nagy munkásmozgalmi és forradalmi multtal bíró elvtársak», mint Hamburger Jenő népbiztos és Bettelheim Ernő tagsági jogait, azaz amikor már saját bőrükön érzik, mit jelentene a forradalmár-nélkülözés, akkor, hogy végleg felborítsák a helyzetet és így mentsek meg magukat, ellenzékbe vonulnak.

Elhagyják a központi bizottságot és miután a másik frakcióval majdnem tetlegességre került a sor, külön értekezletet tartanak. Ebből a tanácskozásból a Vágó-párthoz 24 órás ultimátumot intéznek. Jellemző, hogy ez sem elvi ellentétekről szól: a felfüggesztések és az elbocsátások visszavonását követelik. A Vágó-párt azonban Kun Bélában és Moszkvában, valamint a pénzen szerzett tagok nagyobb részének támogatásában bízva, nem is válaszol. Erre a Landler-párt felszólítja valamennyi pártalkalmazottját, hogy hagyják el helyüket. E felszólításra a «Proletár» egész régi szerkesztősege — Rudas László, Lengyel Gyula, Lukács György, Révai József, Gábor Andor, Király Albert, Fogarasi Béla — visszavonul és egykori lapjukat «denunciáló szenny-lapnak» nevezve, azt bojkot alá veti. Nyíltan megtagadva így az együttműködést Kun Bélával, önálló szervezetté tömörülnek és mint a «kommunisták magyarországi pártjának ellenzéki csoportja» kiáltvánnyal fordulnak a magyar proletariátushoz (A magyar proletariátushoz a III. Internacionáléért), majd 1921 nov. 19-én Vörös Ujság címmel lapot is indítanak. Egyidejűleg tárgyalásokat kezdenek Paul Lewi-vel, a berlini kommunista vezérrel, aki, minthogy a középnémet bolsevik pucos elitélése miatt kizárták őt a németországi kommunista pártból, a moszkvai diktatúrával szembehelyezkedve új német kommunista pártot alapított. A tárgyalások célja talán az volt, hogy együttesen szervezkejenek meg, mint Moszkvától független kommunista párt, vagy talán csak pressziót akartak gyakorolni Moszkvára.

A két szembenálló csoport most lapjaiban irtó hadjáratot indít egymás ellen. Mindazt a becsmérő dolgot, amit csak tudnak egymásról és amit eddig kölcsönösen elnéztek, egymás fejébe vágják a nagy nyilvánosság előtt. Mintha csak a flamand Adriaen Brouwer képeinek nyers és részeg parasztjai elevenedtek volna meg, amint egymást agyba-főbe püfölik!

A Vágó-párt lapja megírja a Landler-csoportról, hogy a kilépéssel csak szabotálja a munkát, amint ez a «liquidátorokból, perverz smeralistákból, rossz értelemben vett centristákból álló kisebbség eddig is két éven át szabotálta a párt felépítését» és fenhangon hirdeti, hogy nem tűrhető tovább az az eddigi állapot, hogy «egy kicsiny, de jól szervezett pártalkalmazott-réteg a maga magánérdekeivel továbbra is szabotálhasson a kommunista párt megteremtésén. (Proletár, 1921 nov. 3.) A Landler-csoport erre védekezés helyett támad és kisebb cikkekben kívül Bettelheim Ernő tollából magyar, Guttmann Henriktől pedig német nyelven — Ungár Henrik álneven — irott röpiratot ad ki, amelyekben feltárja Kun Béla kalandor multját és a Vágó-csoport vesztegetéseit. Az utóbbi ismét azzal vág vissza, hogy Landlerék nem számoltak el a magyarországi bebörtönzöttek támogatására kapott pénzzel, azt saját céljaikra fordították, azaz elsikkasztották és csak filléreket juttattak a bebörtönzötteknek. Erre Landler és társai sietnek beárulni Moszkvának, hogy ellenfeleik nov. 3-án nem ünnepelték meg az orosz forradalom

évfordulóját és így nem is jó forradalmárok ezek a «kalandor politikusok.»

E konkrét vádakon kívül kölcsönösen szép és találó jelzőkkel illetik egymást. A harc vehemenciáját is jellemzi az alább bokrétába kötött sorozat. Mindkét frakció újságja megírja a másikról, hogy az demagógiát és kalandorpolitikát folytat és hogy a vezérek lelkiismeretlenül és könnyelműen feláldozzák kalandos vállalkozásaikban a munkásokat. A munkásmozgalmakban soha részt nem vett hitvány csirkefogóknak, denúnciánsoknak, rendőrkémeknek, nyomorult fehérekémeknek mondják a kommunista pártban hangadókká lett tagokat. Kölcsönösen megírják egymásról, hogy hazugság és hamisság minden szavuk, hazugság még a leheletük is; lelkiismeretlenül, könnyelműen rágalmaznak, hamis tanukkal, hamisított bizonyítékokkal és okmányokkal szoktak harcolni, a tömegek megtévesztésére fantasztikus és minden felelősségérzés nélküli meséket találnak ki a hatalom elnyeréséért minden aljasságra képesek, nem fontos nekik a forradalom, sem a munkásság felszabadítása, sőt még a kommunizmus sem, hanem a legridegebb önzés és hatalomféltés irányítja tetteiket, lelkiismeretlenek, üzletesek, svindlerék, demagógok, szélhámosok, kalandorok, komédiások...

Kölcsönösen igazat mondtak egymásról.

Landler és társai még sem akarnak a minden jó forrásától, Moszkvától elszakadni, bármennyire szívesen is látná Kun szorosabb kapcsolatba jutásukat P. Lewivel. E helyett még egyszer megpróbálják, hogy nagy memorandumjaikkal, az események elbeszélésével Kun Béla leleplezésével a víz színére jussanak és ismét a Kominternhez fordulnak, lapjukban ünnepélyesen bejelentve, hogy a harcot az utolsó lehellel folytatják a kalandorpolitika ellen. (Vörös Ujság, 1922 jan. 25.)

Landlerék alaposan felkészülnek a nagy harcra. Szövetségeseket is találnak a német kommunista párt úgynevezett Friesland-csoportjában, amely melegen támogatja Moszkvában Kun elleni akciójukat. Ez a támadás, a német nyelven nyomtatásban is megjelent leleplezések és vádak, mint Guttman röpirata, amelyeket már az orosz népbiztosok sem hagyhattak figyelmen kívül, egyáltalán a magyar párt kereteit messze túllépő akció nehéz órákat szerez Kunnak. Mutatja idegességét az a parlagi hangú kirohanása, amelyben Guttmannt «piszkos kölyöknek», az emigrációt «bűzlő piszoknak», ellenfeleit meg olyan embereknek nevezi, akik addig, míg a magyar proletárállam élén állott, «a legutaltosabb hizelkedésekkel hajladoztak előtte, most pedig saját piszkukkal piszkolják be.» (Proletár, 1922 jan. 26.) Forradalmi érdemeire hivatkozik, a konkrét vádak megcáfolását azonban meg sem kíséri. Csak megígéri, hogy ezt a kommunista Internacionale előtt fogja megtenni; egyidejűleg ennek elnökségét vizsgálóbizottság delegálására kéri.

A vizsgálóbizottságot a Komintern elnöksége 1922 jan. 21-én ki is küldötte, mégpedig Bucharin elnöklete alatt Lunacsarszkit és Sokolnikowot. Zinowjew jelölte ki a bizottság tagjait és így jóindulatukról

Kun eleve biztos lehetett. Másrészt a bizottság nem Berlinben, hanem Moszkvában végezte el munkáját, úgyhogy Kun ellenzékének csak ott tartózkodó tagjai állhattak elő, ellenben mások, mint Guttmann, vagy a beteget jelentő Lukács György, nem látván bátorságosnak az Oroszországba való utazást, meg sem jelentek. Távollétükben Kunnak még inkább volt módjában, hogy mellette nyilatkozó tekintélyes tanukat vonultathasson fel. A Magyarországból csereképen Oroszországba került kommunista foglyokat játszotta ki ezek gyanánt.

3. A Magyar népbiztosok Oroszországban.

A foglyok, akikről itt szó van, a proletárdiktatura népbiztosai és különböző magasrangú funkcionáriusai voltak, azok, akiknek nem volt különvonatjuk és autójuk, hogy a tanácskormány lemondásakor Kun és szűkebb környezetének példáját követve, kimeneküljenek Bécsbe. Így a magyar bíróságok elé kerültek, amelyek perrendszerű, hosszas tárgyalások után a büntető törvénykönyvbe ütköző tetteik miatt hosszabb-rövidebb büntetéseket mértek ki rájuk, sőt némelyeket halálra is ítélték.

Az ítéletek végrehajtására azonban nem került sor. Az orosz szovjet ugyanis még a bírósági tárgyalások alatt világgá hirdette, hogy a vádlottak az ő közvetlen védelme alatt állanak és az Oroszországban lévő magyar hadifogoly tiszteket, mint tuszokat száz számra börtönbe vetve megfenyegette a magyar kormányt, hogy a népbiztosok kivégzésére e tuszok lemeszárlásával fog válaszolni. A kommunisták lapjuknak, a «Proletárnak» 1920 okt. 7-i számában sietve közzé is tették a népbiztosok tuszaiul letartóztatott ezer magyar tiszt közül 540-nek a névsorát, ezek hozzátartozóira bízva így, hogy a magyar kormányt a szovjettel való tárgyalásra és a hadifoglyok, meg a kommunista ítélték kölcsönös kicserélésére rávegyék.

Hatásos eszköz volt ez és a hatást az emigráció sajtója igyekezett rémítgetéseivel még inkább fokozni. «Az Ember» például így írt akkor, amikor az ujságíró Kéri Pálra, Károlyi Mihály egyik tanácsadójára a bíróság kimondta az ítéletet: «Ha Kérinek hajaszála meggörbül, abból komoly bajok lesznek . . . És várjuk a sok ezer családnak, asszony-nak, testvérnek, anyának, apának, gyereknek kétségbeesett tiltakozó megmozdulását . . . Nagyon jól megértik az oroszországi hadifoglyok magyar hozzátartozói, hogy ha Kéri Pálnak egyetlen hajaszála meggörbül, egyetlenegy magyar hadifogoly sem fog hazaérkezni és valamennyinek az élete halálos veszedelemben forog . . . Ha Kéri Pálnak egyetlen hajaszála meggörbül, akkor nem lesz fogolykicserélés, akkor valami olyan borzalom lesz, amelyet még nem látott a világ». (1921, 43. sz.) Moszkva és az emigráció jól számított, mert a magyar kormány valóban nem engedhette végrehajtatni a bíróságok ítéleteit és hogy megmentse oly sok ártatlan ember életét, futni hagyta a bűnösöket. Hosszas tárgyalások után 1921 őszén megtörtént az első fogolyszállítmány kicserélése.

A börtönükből kilépő foglyokra az emigráció minden frakciója igényt emelt. A kommunisták diktatura alatti szereplésük miatt, a szocialisták pedig azért, mert a bíróság előtt mentegetőzősképen sorra megtagadták kommunista érzelmeiket és ártatlan, légynek sem vétő szociáldemokratáknak mondták magukat, akik valamennyien akaratuk ellenére sodródtak be az események forgatagába. Mindegyik frakció remélte, hogy a kiszabadulók hozzácsatlakoznak és így az ő súlyát növelik.

A jól vezetett sajtóharc ugyanis egész Európa radikális közvéleményét ráirányította már a magyar kommunista foglyokra, sőt felébresztette és megszerezte számukra nem egy, épen nem baloldali irodalmi nagyság jóindulatú érdeklődését is. Ez a sajtó például a gondolatszabadság és a politikai vétkek büntetlenségének jól csengő frázisaival rá tudta venni Ernst Troeltsch-ot, Lujo Brentanot, Hans Delbrücköt, Heinrich Mannt, Kellermannt stb., hogy manifesztumban lépjenek fel — nem az ártatlan tuszok, hanem az elítélt kommunisták érdekében. A német szellem e nagy reprezentánsai idealizmusukban csalárd félrevezetés áldozatai lettek. Mert azok, akik megnyerték őket az interveniálásra, a szocialisták és a kommunisták ezt az ügyet is tisztán legőnzőbb érdekeik szemszögéből nézték és korántsem a humanizmus által vezettették magukat.

Még csak folyamatban volt a fogolykicserélés és már is szemére lobbantották ezt egymásnak. A szocialisták megállapították, hogy a kommunisták az utolsó pillanatig eltitkolták a szabadon bocsátandó foglyok listáját, csakhogy «rideg önző pártpolitikából» bennhagyhassák a börtönökben a szociáldemokratákat (Az Ember 1921, 40. sz.). Még félreérthetlenebbül megmondotta ezt a szocialista Világosság-csoport 1922 elején azon nyílt levelében, amellyel visszautasította a pártviszállyok mocsarában fuldokló bécsi kommunisták által felkínált és a bebörtönzöttek közös megsegítésére irányuló akciót. Tették pedig ezt a következő szavakkal: «Szóvatesszük az arcátlanságnak és szemérmelenségnek azt a fokát, mely abban a tényben fejeződik ki, hogy ezek az emberek hozzánk, a Világosság-csoport vezetőségéhez «elvtárs» megszólítású levelet intézni merészelnek. A Világosság-csoport vezetőségében a munkások bizalmából helyet foglalnak olyan elvtársak, akikről ezek a sehonnai kalandorok a leggyalázatosabb rágalmakat írták és terjesztették. Vagy hiszik azokat a rágalmakat, amelyeket írtak, ki nyomattak és akkor az erkölcsi színvakságnak még az ú. n. magyar kommunista mozgalomban is szokatlan foka szükséges ahhoz, tőlük denunciacsoknak, megfizetett kémeknek, kormányügynököknek, elrágalmazott embereket elvtársnak szólítani s ezeket közös akcióra felhívni. Vagy pedig nem hiszik, amit írtak, és a szóbanforgó elvtársakat munkarejüknel és proletárhűségüknel fogva alkalmasnak ítélik arra, hogy a bebörtönzöttek és internáltak sorsán segítsenek, s akkor önmagukat bélyegzik ezzel a felszólítással közönséges becsületeblóknak, aljas

rágalmazóknak . . . Ezt a közös akciót mentőövek szánták, melynek segítségével, megint a bebörtönzöttek felhasználásával ki akarnak evickélni a mocsárból. . . A magyar kommunisták a börtönök lakóiból akarnak most pajzsot kovácsolni maguknak. A Világosság-csoport ehhez a becstelen munkához nem nyújt segédkezet. . .»

Tán mondanunk sem kell, hogy az önzésnek hasonló vádját a kommunisták is hangoztatták a szocialisták ellenében, még pedig ugyanazon joggal. De ők ügyesebben csinálták. Amikor Otto Bauer, az osztrák szocialista párt vezére felkínálja a kicserélt kommunista foglyoknak Ausztria vendégszeretetét, Kun a kiszabadultakkal, még pedig Bajági Ferencsel, Kiss Miklóssal és Apáthy Györggyel Bauerhez levelet irat, amelyben ezek társaik nevében gőgösen visszautasítják a felkínálást, egyébként is megvetően nyilatkozva «a sötét bécsi oduk lakóiról» és a bécsi «siber emigrációról».

Ha már a bécsi emigránsok is hajbakaptak a börtönükből kilépő foglyokon, akiknek feje körül a csaknem kétévi fogság annál inkább font valóságos mártirglóriát, minél kevésbé hetvenkedhetek az emigráció vezérei, hogy elveikért szenvedtek is — érthető, hogy megnyerésükre Moszkvában Kun összeszedi minden leleményességét. Számára épen a legjobbkor érkezik az első szállítmány, amelyben a legnevesebb kommunisták vannak ; 1921 őszén, amikor a kommunista belső háborúság a nyilvánosság előtt a legdühösebben tobzódik Bécsben és amikor Landlerék leleplező memorandumaikkal ostromolják az Internacionálét. Kun azonnal észreveszi, hogy a kiszabadultak, a kommunista elitegárda megnyerésével megint a maga javára billentheti a mérleget. S mert felismeri, hogy a kommunista népbiztosoknak mellette való tanuskodása és állásfoglalása lehet csak egyedüli menekvése, teljes erővel rájuk veti magát, hogy lekenyerezze őket.

A kalandorok szokásos szerencséje kíséri most is. Az ellenpárt messze Bécsben van, elzárva a kiszabadultakkal való érintkezés lehetőségétől, 3—4 időnként Oroszországban lévő tagja, járatlan az orosz politika útjain, ő ellenben otthonos Moszkvában és Zinowjew barátságával dicsekedve, ennek segítségével a behódolás fejében sok előnyt ígérhet. Hangsúlyoznunk kell ugyanis, hogy mindez Moszkvában történik, a proletár paradicsomban, ahol 4—6 család lakik egy-egy olyan lakásban, melyet egy nyugateurópai munkás kicsinek találna a maga számára és ahol a fizikai élet fenntartásához szükséges száraz kenyeret sem lehet munkával megszerezni, hanem csak protekcióval, kegyből, alamizsnaképen megkapni. Nem európai viszonyok közé kell képzelnünk magunkat, hogy megérthessük Kunnak újabb vesztegetéseit és lélekvásárlásait.

Amit ezekről az üzelmeiről tudunk, arra vonatkozólag jóformán csak egyetlen szemtanunk van. Ez azonban bizonyára nem vádolható elfogultsággal. Az a Robert Oszkár újságíró, aki, a magyar bíróságtól több évi börtönre ítéltetve, maga is a kicseréltek közé jutott, és így

közvetlen közletről figyelhette a Moszkvában történeteket, de aki rövidesen megelégetve a proletár paradicsomot, kiszökött Oroszországból és Bécsben beszámolva tapasztalatairól — kereskedő lett. Leleplezéseiben ilyen szavakkal emlékezik meg Kun moszkvai üzelméről: Moszkvai magyar keleti vásár volt ott, a legförtelmesebb lélekvásárlás, ocsmány politikai prostitúció, amelyre a legtalálóbbs jelző: Kun-bordély...

1921 november elején érkeztek meg Moszkvába a kiszabadult népbiztosok. Bucharinnak a Pravda-ban megjelent üdvözlése, a pályaudvaron pedig Kun várta őket. Lenin a «III. Internacionálé»-nak nevezett «feltűnően tiszta» kórházat bocsátotta rendelkezésükre és itt az üdvözlő beszédet Radek népbiztos tartotta, könnyek között emlékezve meg Szamuely Tiborról és Korvin-Klein Ottóról, a magyar proletárdiktatura e két legvérengzőbb hóhérjáról, akiket annakidején Oroszországnak nem volt módjában megmentenie. A magyarok nevében Nyisztor György, a napszámosból lett földművelésügyi népbiztos válaszolt. Nem vendégekül, hanem haza jöttek — mondotta — a világproletariátus egyetlen hazájába; nem kezüket ölbetevő emigránsoknak érzik magukat, hanem a forradalom munkásainak, akik el vannak tökéelve, hogy dolgozni fognak akár gyárban, akár barrikádokon. Heckertnek a németországi, Jonesnak pedig a délafrikai kommunisták nevében kifejezett üdvözlése után Kun figyelmeztette még őket, hogy nehéz munka vár rájuk, mert ők hivatottak arra, hogy a magyarországi kommunista párt kikristályosodási pontja legyenek.

Kun azonnal hozzá is fogott, hogy a kommunista párt e kristályosodása az ő érdekeinek megfelelően menjen végbe, azaz, hogy a népbiztosok ő mellé és ne ellenségei mögé sorakozzanak. Elsősorban azokra vetette magát, akiket az oroszok is, a legtöbbre becsülve, beválasztottak a III. Internacionále előkészítő bizottságába; ezek névszerint a következők voltak: Bajáki, Szabados, Nyisztor, Jancsik, Rabinovich, Kelen József, Korvin-Klein testvére és Bokányi.

Célját épen nem volt nehéz elérnie. Az új jövevények ugyanis magyarországi uralmuk alatt nagy igényekhez szoktak hozzá. Az egykor nyomorgó munkások és földhözragadt földművesek, állásnélküli kistisztviselők püskösdi királyságuk idején Budapest legnagyobb luxussal berendezett szállodáiban, vidéken pedig főúri kastélyokban éltek. Azt remélték, hogy hasonló anyagi jólét fogja őket környezni, mártír-ságuk jutalmául, Oroszországban is. Várakozásukban némi csalódás érte őket. A Kreml, az orosz népbiztosok lakóhelye zárva maradt előttük. Igaz, hogy ennek dacára a szovjet nagy figyelemmel gondoskodott róluk, nehéz barokk-bútorokkal ékesítette szobájukat, központi fűtéses házban helyezte el őket — nagy luxus ez Oroszországban — de azért ők mást, többet vártak, nem pedig azt, hogy negyed-, ötödmagukkal lakjanak 1—1 szobában, vagy attól is el legyenek ragadtatva, hogy külön íróasztaluk van s hogy harangszóra jelenjenek meg a közös ebédeken.

Kun ezt a siralmas anyagi helyzetüket és nagyravágyásukat használja ki. Jobb sorsot, nagyobb kényelmet, több szabadságot és pénzt ígér, ha melléje állanak. Szabados Sándornak, a közoktatásügyi népbiztosnak saját négy szobás lakásából ad egy szobát és ezzel azt már végleg magához is kapcsolja. Nyisztor Györgyöt megteszi a magyar emigrációs ház és pártiskola parancsnokának, a többinek pedig a behódolás fejében minden lehető és szinte elképzelhetetlen ürüggyel állást szervez és fizetést biztosít. Jellemző, hogy az egyik emigráns mint az emigrációs ház főraktárnoka kap fizetést. Akad olyan is, aki nem akarja magát megadni, akinek büszkesége eleinte tiltakozik meggyőződésének eladása ellen. Ilyen Bajáki Ferenc vasmunkás, a szociális termelés egyik népbiztosa, aki inkább gyárban vállal munkát. De ennek is csak két napig tart az eltökélése; a harmadikon már elfogadja egy meg sem jelenő újság szerkesztői bizottsági tagságát. Ugyanezen bizottságnak lesz jól megfizetett tagjává Bokányi Dezső is, akitől Kun a legjobban fél és akinek külön odaigéri a majdan megszervezendő moszkvai Munkásbiztosítópénztár igazgatói állását. A proletariátus hazájában ugyanis ismeretlen ez az elemi munkásjóléti intézmény, Bokányinak, a volt kőfaragónak, majd munkaügyi népbiztosnak pedig minden vágya az, hogy a budapestihez hasonló, befolyást és hatalmat, meg jövedelmet jelentő adminisztrációs állása legyen. Hogy ezt a két utóbbit még jobban lekenyerezze magának, külön «szovjetházi lakást» is utaltat ki nekik a «Hotel Paris»-ban.

Aki pedig nem engedelmeskedik és sem szép szóra, sem fenyegetésre nem hajlik, azzal szemben bosszúját is tudja éreztetni. Mint Ágoston Péterrel, a volt jogakadémiai tanárral, aki a legnagyobb képzettséggel rendelkezett közöttük. Kun nem szereti ezt a hallgatag, rejtélyes embert, fél intelligenciájától. Minthogy nem bírja őt színvallásra kényszeríteni, Nyisztorral kitéteti az emigrációs házból egy kültelki tömegszállásra s nem ad neki fizetést sem, úgyhogy ennek a kommunista szakszervezeti internacionálénál, a röviden Profintern-nek nevezett szervezetnél kell mint szerény fizetésű referensnek a kenyerét megkeresnie.

Ezek a csábító és elriasztó példák egyaránt meghozzák gyümölcsüket. A megvásárolt népbiztosok és más emigránsok Kun hangos híveivé lesznek. Körül udvarolják, «Borach» néven becézik, akik pedig nem rokonszenveznek vele, azok sem merik szájukat kinyitni ellene.

Csak ez kellett Kunnak. Most már rámutathat az oroszok előtt, hogy a börtönből kikerült tekintélyes kommunisták is mellette foglalnak állást és nem a Landler-párt mögött állanak. A harc ezzel az ő javára el is dől, mert — mint említettük — az a bizottság, amelyet a Komintern végrehajtóbizottságának elnöke, Zinowjew, Kun pártfogója 1922 jan. 21-én kiküld ügyének felülvizsgálására, nem mint bíró, hanem mint jóindulatú védő foglal mellette állást.

Az elmondottak után érthető, hogy ez a vizsgálóbizottság febr. 27-én azt jelentette a végrehajtóbizottságnak, hogy több ülésben nagy

tömeg irat áttanulmányozása és számos tanu kihallgatása után úgy találta, hogy a Kun ellen politikai és morális vonatkozásokban emelt vádak egyaránt hamisak és tarthatatlanok. A tanuk tehát mellette szólottak. De a bizottság is kimutatta jóindulatát, amidőn — saját szavai szerint — a vádaknak csak egyik részét vizsgálta meg, a többit pedig figyelmen kívül hagyta, mivel arra a meggyőződésre jutott, hogy ez utóbbiakkal már nem is érdemes foglalkoznia. A «vizsgálóbizottság» jelentésére a végrehajtóbizottság teljes elégtételt adott Kunnak: szimpátiáját és bizalmát fejezte ki vele szemben, egyszersmind megbotrányozását a Kun ellenfelei által használt fegyverek miatt. Landler ugyan felszólalt, hogy kezdjenek vitát a Kun-ügyben, amikor azonban Zinowjew az elnökség nevében ez ellen nyilatkozott, a végrehajtóbizottság egy szavazat ellenében egyhangúlag a hivatalos álláspontot fogadta el.

Kun így a vizzályból tisztára mosva került ki. Zinowjew még nagyobb elégtételt is szánt neki. Március 2-án azt javasoltatta, hogy Kun is választassék be melléje a végrehajtóbizottság nyolctagú elnökségébe. Ezzel Kun bekerült volna a kommunista szervezetben legfőbb hatalmat gyakorló szűkkörű társaságba és Radekkel, Bucharinnal együtt szolgálhatta volna a világforradalom ügyét. Landlerék azonban résen voltak. A végrehajtóbizottság tagjai közt szétszotogatták a Kun bűneit felsoroló memorandumjaikat, mire Kun — megijedve a választáson őt biztosan utolérő kudarcától — maga kérte, hogy tekintsenek el beválasztásától, hogy egészen a magyar párt újjászervezésének szentelhesse erejét.» Így azután Amerika képviselőjét, Carr-t választották meg helyette.

1922 márc. 17-én beszámolt a végrehajtóbizottság előtt az a másik vizsgálóbizottság is, amely Radek elnöklete alatt febr. 21-én a kommunista pártfrakció harcának felülvizsgálására küldetett ki. Ez a bizottság tehát már nem foglalkozott Kun személyi ügyeivel, hanem csak a Vágó-Landler-párt vizályaival. Megállapította, hogy mindkét frakció szabotálta az 1921 augusztusi megegyezést, ámbár tárgyi ellentétek egyáltalán nem voltak köztük. Hangsúlyozta, hogy mindkét frakció híveinek össze kell fogniok a reájuk váró nagy munkában. Hogy ezt lehetővé tegye, javasolta a pasquillusokat író Betteilheim és Guttmann kizárását a kommunista pártból és a vizzályokban főszerepet játszó Rudasnak és Pogánynak kikapcsolását a magyar mozgalomból és máshova rendelésüket. Javasolta továbbá, hogy mindkét bécsi lap megjelenése szüntessék be, Bécsben ne legyen többé külön magyar pártszervezet, hanem az ottani magyar kommunisták lépjenek át az osztrák kommunista pártba. Végül a netán tovább engedetlenkedőket a III. Internacionáléból való azonnali kizárással fenyegette meg. A vizsgálóbizottság javaslata ellen ismét csak Landler szólalt fel, kérve, hogy Bettelheimet ne zárják ki a pártból. A végrehajtóbizottság azonban, amelyben a kicserélt népbiztosok, Kun legújabb hívei közül ott voltak Szabados,

Komor, Bajáki, egyhangúlag elfogadta Radek jelentését és javaslatait így parancsoló határozattá emelte.

A pártharc ezzel, minthogy a bécsi szervezet feloszlott, a két ellenséges lap megszűnt és a Landler-pártnak valamennyi, a tárgyalásokra Moszkvában megjelent tagja eltiltatott attól, hogy fél éven át elhagyja az orosz fővárost, parancsszóra és látszólag véget ért.

Mint láttuk, nem tárgyi szempontok választották el a küzdő feleket, hanem — az oroszok vallomása szerint is — csupán egyéni érdekek. A lényegét illetőleg, a Magyarország elleni aknaharcban, mindkét frakció tökéletesen egyetértett. A Radek által «botránynak» nevezett viszálykodás a koncert folyt ugyan, aljas ösztönök sugallták azt, de nagy erkölcsi haszon is származott belőle: feltárultak a világ, az otthoni és az emigrációs magyar munkásság előtt egyaránt, a kommunisták tetteinek igaz rugói.

A kép teljességének kedvéért megemlítjük még, hogy az Oroszországba került emigránsok szívvel-lélekkel kiszolgálták a szovjetet. Igyekeztek hálásak lenni kenyéradó gazdájuk iránt. Kiki a maga módja szerint. Varga Jenő pl., a fő közgazdasági szakértő, egész könyvtárt írt össze a világgazdaság helyzetéről. Az «Internationale Presse Korrespondenz»-ban, a szovjet hivatalos nyomatosában negyedévi összefoglaló jelentéseket tett közzé, a «Kommunistische Internationale» köteteiben ismét «a világforradalom» esélyeit latolgató tanulmányokat (mint pl.: Die Wirtschaftslage Kontinentaleuropas, Die politische und die soziale Lage des englischen Weltreichs, Die wirtschaftlichen Grundlagen des Imperialismus der Vereinigten Staaten von Nordamerika stb., stb.), majd mikor Moszkva figyelme a földművelő lakosság felé irányult, «Materialien über den Stand der Bauernbewegung in den wichtigsten Ländern. (Hamburg, 1925.) c. kézikönyvében összegyűjtötte az egész világ «forradalmosítható» parasztságára vonatkozó adatokat.

Magyar Lajos, a meggyőződés nélküli budapesti tucatriporter tipikus képviselője arra vállalkozott, hogy a bolsevik ellenes magatartásukért elfogott forradalmi szocialisták börtöneit, mint nagyszerű üdülőhelyeket írja le a világ proletariátusának elbolondítására szánt «Die rote Hölle. Die Wahrheit über die bolschewistischen Gefängnisse (Berlin, 1924.) c. könyvében.

Mások ismét olyan szerepre is kaphatók, amely operette-szerűen nevetségesnek volna mondható, ha nem a vesztőhely árnyékában játszanák azt el. Amikor a szovjet 1922 júniusában Moszkvában az egész világ figyelmétől kísérve törvényt lát a forradalmi szocialisták felett és azok közül többeket halálra is ítéltet, akkor az egyik vádbiztos, magyar Bokányi volt. Ott ült rublaskájában Krilenko fővádbiztos, Lunacsarszki s a többi bolsevik «bíró» mellett és ítélte abban a perben, amelynek tárgyalásaiból egy árva szót meg nem értett. Valóban szomorúan jellemző ez mind a moszkvai igazságszolgáltatásra, mind a bolsevik emigránsok mindenre kapható jellemtelenségére...

V. Felbomlás és mocsárba fulladás.

Az 1922. év határozottan depressziós hangulatban virradt az emigrációra. Vezérekre és hadseregre egyaránt. A kommunista frakciónak a civódásai és leleplezései a párt belső romlottságát napfényre hozva az emigránsok nagy tömegére hatottak kiábrándítólag, a kisentente szövetségéhez fűzött remények füstbemenése pedig a vezéreket ejtette kétségbe. A közkatonáknál a kiábrándulás lassan ment végbe. Akik kenyerüket testi munkával keresik, azok nehezen tudják magukat kivonni az agitátorok tanításainak hatása alól; idő kell hozzá, míg a tények súlya alatt felébred józan belátásuk és akaraterejük a megutált csábítók elhagyására ösztönzi őket. Az őszinte megbánás pedig még később érkezik el, hogy azután a büntudatnak és vezeklésnek adjon helyet.

A vezérek megzavarodása és kiábrándulása természetesen egészen más jellegű. Őket nem lepi meg a kommunista párt napfényre kerülő hitványsága, hiszen ők — saját szavaik szerint — ilyeneknek ismerték meg a kommunistákat már otthon, a diktatúra kikiáltása előtt is. Ha önmagukba tekintettek, ott sem láthattak más indító okokat, magasabb erkölcsi emelkedettséget, mint a kommunistákban. A kisentente segítségével való csalódás az, ami lesújtja őket. Úgy érzik, hogy a kisentente cserben hagyta őket, amikor Károly király második visszatérte alkalmával meghátrált a nagyhatalmak elől, mozgósított seregeit nem indította meg Magyarország ellen és ezzel nem tette lehetővé az emigráció győzelmes hazatérését. Érzik, hogy ilyen jó ürügy nem fog többé nyilni a Magyarország ügyeibe való beavatozásra, hogy szinte az utolsó alkalom volt ez, amelynél jobbat a sorstól soha többé nem tudnak kikényszeríteni.

Az ő élénk, a politika minden megrezdülésére fogékony értelmük azonnal észreveszi, mit veszítettek el a nagyhatalmak határozott, ellentmondást nem tűrő fellépésével, a kisentente visszavonulásával és elkeseredettségüknek azonnal leplezetlen szavakkal kifejezést is adnak.

Szende Pál már 1921 dec. 6-án fenyegetőzve szólt a kisententehez a Zágrábban megjelenő Agramer Tagblatt-ban: «Be kell vallani, hogy a demokratikus elemek a fehér terror további dühöngése miatt annyira el vannak keseredve, hogy már magával az ördöggel is szövetkeznének, csak hogy Horthyt és különítményeit megbuktassák. Arra hivatkoznak, hogy miután a nagyentente Horthynak kiszolgáltatta, a kisentente pedig cserbenhagyta őket, csak ez a szövetség maradt meg neki kutolsó eszköznek, hogy a rendszert belülről szétrombolják. Ez a körülmény legyen hatásos figyelmeztetőjel! Lássák be végre Középeurópa politikusai, hogy a Horthy-rendszer megmaradása pozitív és negatív hatásaiban egyaránt fenyegeti Középeurópa békéjét». Ezek a szavak nagyon találóan jellemzik az emigráció vezéreinek hangulatát.

A burkolt célzás az ördög szövetségére, amelynek segítségével

most már belülről próbálják a rendet Magyarországon felborítani, csak a bolsevikiekkel való együttműködést jelenthette. Tettek-e valóban lépéseket Szende és társai, a Világosság-kör tagjai, hogy a kommunisták otthoni aknamunkájában résztvegyenek, nem tudjuk. Az eltökélt szándékot Szende cikke eléggé bizonyítja, még ha csak szétfosló fenyegetés maradt volna is.

1. «Ki Nyugateurópa elé!»

Minthogy 1921-ben az emigrációt a kisentente fegyveres támogatásában való reménykedés tartotta össze, a remény be nem teljesülése 1922-ben bomlást idéz elő. A szakadék a Jászi vezetése alatt álló ú. n. polgári emigránsok és a Kunfi körül csoportosuló független szocialisták között kezd mélyülni.

Jászi ugyanis, levonván a kisentente-orientáció kudarcának tanulságait, eddigi közep európai terrénumáról tágasabb mezőre akar lépni és a nyugateurópai nagyhatalmak polgári közvéleményének megnyerését tűzi ki az emigráció céljául. A szélső forradalom és szélső reakció között ugyanis — mondja 1922 ápr. 23-án a Bécsi Magyar Ujságban — növekedőben van világszerte egy komoly és befolyásos közvélemény, amely jóhiszeműen keresi a béke és a konszolidáció útját. A szabad és független publicisztikának, amely ezen közvéleményt megszólaltatja, a világtörténelemben páratlanul álló politikai befolyása van. Wells, Keynes, Romain Rolland pl. valóságos világerők, akiknek szava olykor pártokat és kormányokat irányít. Ezt a nagy és befolyásos, szellemileg és erkölcsileg egyaránt vezető közvéleményt kell tehát megnyernie az emigrációnak. S mert úgylátja, hogy a siker jelei szinte napról-napra szaporodnak — hiszen «a fehér mocsár kigőzölgése egyre elviselhetlenebbé válik» — ő, az emigráció hajójának kapitánya, azonnal ki is adja a parancsot: «A dagály közeledik. Az evezőkhöz!»

Ez az újabb program azonban a mult bírálatával is jár s e bírálat annyira megcsípi Kunfit, hogy ez felszisszen reá. Jászi ugyanis megállapítja, hogy a nyugati közvélemény felvilágosításának terén az emigráció munkássága eddig meddő volt, mivel egyrészt egész bölcsesége kimerült a világforgóadalom mithőszának permutálásában és kombinálásában, másrészt pedig túlságosan hitt az osztályharc egyedüli célra vezetésében. Ezt a kritikát nemcsak igazságtalannak, de szerénytelennek is találja Kunfi. (Az Ember, 1922 18. sz.) Szerénytelennek, mert Jászi még meg sem kísérelte a felvilágosítást s már is ítéletet mondott, holott a kísérlet arról győzte volna meg, hogy optimista reményei nem mehetnek teljesedésbe. Az emigráció működése ugyanis — fejtegeti Kunfi — nem korlátlan. Határt szab annak politikai és osztályjellege, amely szerint a világ közvéleménye is tagolva van. Jászi maga sem tud írni pl. A Frankfurter Zeitungba, vagy bármely polgári demokrata lapba, hanem csak szocialistába. Minthogy így «az egész magyar emi-

gráció túlradikális a mai Európának, amennyiben ez az Európa nem munkáspártokból és szépszavú, de nem sokat jelentő intellektuelekből áll, hatást csak a szocialistáknál érhet el. Ezt a munkát pedig ők, a szocialisták, igenis elvégezték s e munka bírálataánál Jászinak és az egész polgári emigrációnak «ildomosabb volna nagyobb szerénységet tanusítani». «Engedje meg — teszi hozzá — hogy én őt a külföld felvilágosításának dolgában szakértőnek vagy magister mundinak el nem fogadom; ezt a munkát én jobban értem s jobban is végeztem, mint ő.»

A nézeteltérés a két vezér között a polgári és szocialista emigráció útjainak lassú szétválását jelentette. Jászi elodázhatatlan feladatnak a nyugati közvélemény megnyerését találván, fokozatosan ehhez iparkodott simulni és radikalizmusát a Wellsek és Keynesek felfogásához igyekezett mérsékelni. Kunfi nem követte őt e metamorfozison, mivel megelégedett az osztályharcos nézeteket valló nyugati szocialisták támogatásának biztosításával.

Noha mindez egyelőre csak a taktikai módszer különbözőségét jelenti, már ennek a különbségnek a felszínrevetődése is jellemző, annál is inkább, mivel előbb, a kisentente-orientáció idején, még ennyi eltérés sem zavarta az együttműködést.

Jászi, az összekülönbözés dacára, szerette volna a független szocialisták szövetségét megtartani. Bár Kunfi érthetően megmondotta, hogy ő a külön, párhuzamos utakon járást tartja célravezetőnek, mivel «az emigráció sok húrú hangszer s aki munkáját hatékonyra akarja tenni, annak nem egyhangúságát, hanem sokhúrúságát kell növelnie». Jászi szakítás helyett biztatta, ösztökölte egy szervezet megalkotására, amely rendszeresen építené a külföldi összeköttetéseket, helyezze el cikkeket, adna információkat politikusoknak és zszurnalisztáknak. A független szocialistákat azonban semmiképpen nem tudta rávenni, hogy ebben az informáló szervezetben helyet vállaljanak. Kunfi megelégedett azzal, hogy az osztrák agitátorképző iskolában tartson előadásokat Bauer, Adler Frigyes, Renner oldalán, az osztrák munkások lapjainak, az Arbeiter Zeitungnak és Kampfnek maradjon belső munkatársa és így szolgálja «az osztrák szociáldemokrácia legjobbainak sorában az európai forradalmi szociáldemokrácia szent és verhetetlen ügyét». (Az Ember, 1921 39. sz.)

Jászi így a független szocialisták nélkül alakította tehát meg a «Politikai Híradó» című bécsi könyomatost, amelynek szerkesztőbizottságában Madzsar József, Jászi sógora, Sebestyén József és Simonyi Henry, Károlyi Mihály titkára foglaltak helyet. Az emigrációnak ez a könyomatosa akarta — nyíltan bevallott célja szerint — lehetővé tenni, hogy az emigráció szellemi vezérei, Garami, Hock, Jászi, Károlyi, Lovászy, Szende Pál tollából származó politikai cikkek elterjedjenek az európai sajtóban. Mindamellet ez az új orgánium, amelynek hasábjain Hock és Hatvany lapokon át nyilatkoztak s az utóbbi a konzervatívoknak éppen nem nevezhető magyar írókat,

mint Babitsot, Schöpflint, Móricz Zsigmondot is megtámadta, nem maradt fenn sokáig. Nem egészen két hónapi működés után 1922 május 22-én már megszűnt.

A nyugateurópai közvélemény felvilágosítása lesz tehát Jászi új vesszőparipája, amelyen eszeveszetten kezd nyargalni, nem zavartatva magát kudarcoktól, sikertelenségtől. Lefordíttatja munkáját, a «Magyar kálvária, magyar feltámadás»-t újabb és újabb fejezetekkel megbővítve németre és angolra s az előbbit Eduard Bernstein, az utóbbit pedig Seton-Watson előszavával nyújtja át a nyugati olvasóközönségnek. («Magyariens Schuld, Ungarns Sühne.» «Revolution und Gegenrevolution in Ungarn.» «Revolution and counterrevolution in Hungary.»)

Ezekben a könyvekben már nyíltan megvallja, hogy milyen nagy terveket fűzött az emigráció a kisentente fegyveres beavatkozásához s hogy mennyire fájdalmas reá nézve annak elmaradása. Itt már félre nem érthetően megírja, hogy a kisentente bevonulása Magyarországra Károly király második visszatértekor a kormány bukásán kívül a nép-erők óhajtott forradalmi mozgalmát is kiválthatta volna. De hirdeti azt is, hogy Magyarország mindaddig a középeurópai reakció archimedesi pontja marad s addig nem lesz béke a Dunavölgyében, amíg egy kedvező nemzetközi helyzet a demokratikus — értsd: emigrációs — erőket nem segíti az ország kormányához s amíg a feudális latifundiumok és a zsidó-keresztény uzsorakapitalizmus Magyarország helyébe egy dolgozó és demokratikus Magyarország nem lép. (Német fordítás 218., 250. l.) Egyidejűleg új lemezeket készít: «Tehát ki Európa elé! Már csak a nemzetközi közvélemény lelkiismeretének a viharja seperheti el a magyar mocsárnak minden életet megölő kigőzölgéseit» felirattal s ezeket verklizi el napilapjában, a Bécsi Magyar Ujság-ban iríglylésreméltó nyugalommal napról-napra, olvasóközönségének teljes apátiába süllyesztéséig.

A nyugati közvélemény lesz így az a csodatevő szer Jászi és társai előtt, amelytől sorsuk megváltozását várják. Ennek nevében kezd Jászi (1922 aug. 6.) tanácsokat adni Olaszországnak, a fascizmus ellen a szocialisták és a popolari koncentrációját ajánlván, a csalhatatlan Mirakel biztonságával állapítván meg, hogy csak így lehet kivédeni «úgy Olaszországban, mint egyebütt a világháború által virulenciájában felfokozott régi feudális és kapitalista világnak egyre vakmerőbb és szemérmetlenebb támadásait». De ehhez fordul Károlyi Mihály is, amikor egy régi magyar közjogi intézmény, a nádorság visszaállítására állítólag szóba került; ettől «az újjáéledő Európától» várja Károlyi, hogy idejekorán közbelép, «mielőtt a megvadult reakció egy újabb katasztrófába kergetné a világot». (Bécsi Magyar Ujság 1922. évi július 16.)

A radikális csodadoktor, ki utólag oly pontosan megjövendöl mindent s aki oly szépen el tudná kormányozni a világot, ha abban semmi élet sem volna, meg a korlátolt gróf, aki a nádorság felújításától

számítja a világ katasztrófáját, ezek ketten valóban hivatott «felvilágosítói» is Nyugateurópának.

A fegyverbarátság a polgári radikálisok és a szocialisták között Jászi újabb akciójával korántsem ért véget. Céljaik azonosságán kívül együttműködésüket az is szükségessé teszi, hogy Jászi nem szakítja meg összeköttetéseit a kisentente-tal, hanem csak európai horizontúvá szélesíti ki az eddigi propaganda kereteit. A szoros együttműködés a kisentente-tal pedig lényeges pont marad Kunfi és a szocialisták programjában is. A kisentente mindvégig oly értékes szövetséges az egész emigráció számára, amelyet — minden kudarc dacára — még akkor sem lehetne figyelmen kívül hagyni, ha az emigrációs sajtó létérdeke nem is fűződnek hozzá.

A szocialisták és polgári radikálisok a Jövő és Bécsi Magyar Ujság hasábjain minden duzzogás dacára továbbra is éppen úgy kiszolgálják a kisentente érdekeit, mint korábban. Most is felhasználnak minden adandó alkalmat, csakhogy kikényszerítsék a beavatkozást Magyarország ügyeibe. Jászi, Kunfi, Garami e tekintetben egyazon utat járnak. Nem rajtuk múlik, hogy az 1921. évihez hasonló jó alkalom nem kínálkozik.

Amidőn a magyar kormány 1922 elején az általános nemzetgyűlési választásokat kiírta, az emigráció egy emberként állott talpra. A cél: az ideges atmoszférában valami módon krízist robbantani ki, hogy a kisententenak alkalma legyen követelődzve felléphetni.

Elsősorban a vezért vonsozzák elő. Károlyi 1922 jan. 23-án Raguzából hirtelen Belgrádba utazik, ahol már várják Jászi és Linder. Előbb Pribicevics közoktatásügyi, majd Nincsics külügyminiszterrel tanácskoznak. Alig kétséges, hogy miről. Ha nem is sejtenők, hogy kormányváltásról, eléggé elárulják a belgrádi kormányköröknek amugyis ismert felfogását az egyik, szerb pénzen megjelenő délvidéki magyar nyelvű lapnak, a szabadkai Bácsmegeyi Napló-nak következő sorai: «A kisentente diplomatai, amikor azzal törődnek, hogy a jövődj Középeurópa képét megrajzolják, amikor a gazdasági kapocs majd összefűzi azokat az államokat, amelyek a romokon felépültek és amely kapocs az irredentizmus, a sovinizmus gyilkos bacillusait ki fogja irtani, akkor ezek az államférfiak arra a részre, ahol Magyarország van, ezt a nevet írják: Károlyi Mihály». (1921 dec. 17.) De a jugoszláv kormány kíméli és becézgeti a többi emigránst is; ezek maguk is elismerték, hogy az SHS királyság kormánya kezdettől fogva a legelözékenyebb volt velük szemben. Pribicevics még a magyar kommunistákat is védelmébe vette, ugyanakkor, amikor a szerb kommunista képviselőket letartóztatta és a kommunizmust a legvéresebben letörte. Melengette az emigránsokat, hogy alkalomadtán rászabadíthassa őket Magyarországra.

Ezt a közvetlen beavatkozást célzó akciót volt hivatva alátámasztani és kiegészíteni az emigráció fokozottabb sajtópropagandája. Rosszindulatú cikkeikkel saját lapjaikon kívül nemcsak az emigrációs érdeke-

ket eddig is istápoló sajtót lepik el, mint például Kunfi a Kampf hasábjait, hanem megjelennek azokkal más lapokban is, mint a Bécsben «Wirtschaft, Kunst, Wissen» alcímekkel büszkélkedő «Die Wage»-ban, amelyben Hatvany Lajos meg Jászi írtak a magyar választásokról s amelyben szemelvényeket közöltek Scotus Viator régi műveiből is «a magyar választási praktikákról». Seton-Watson-t, mint a nyugateurópai közvélemény emigrációs-kisententebarát reprezentánsát hívogatják, szólítgatják fel beavatkozásra. Rédei József például a «Politikai Híradó» ápr. 23-iki számában így invitálja őt az egyszerűen csak «hóhértársaságnak» nevezett magyar kormány eltávolítására: «Karl Krausz azt mondta, hogy a felbomlott osztrák magyar monarchia jovialis hóhérok felosztott egyesülete. A magyar események azt mutatják, hogy ez a hóhéregyesület él és virágzik. Vajjon miért hallgat Scotus Viator s miért nem ír könyvet arról, hogy ezt az egyetlen még megmaradt hóhéregyesületet végre már fel kell oszlatni, hogy hóhérok helyett a magyar nép maga intézhesse a sorsát?»

De ugyanehhez a nyugati közvéleményhez, pontosabban «a világ demokratikus és pacifista közvéleményéhez» fordult Jászi is 1922 márciusában magyar, francia és angolnyelvű kiáltványával — a saját aláírásán kívül Károlyi, Hock, Linder, Szende nevével is ékesítve azt — amelyben felhívja Európát, hogy akadályozza meg az új választójogi javaslat törvényerőre emelkedését, «tegyen meg minden lehető ama rettenetes csapás elhárítására, amely a magyar nép és Európa jövőjét fenyegeti a középeurópai feudalizmus várának újjáépítése által». A beavatkozásra izgató felhívásoknak egyik jólhangzó érve természetesen megint a magyar nép érdeke, amelyet «hóhérai» elnyomnak. «A legnagyobb aggodalommal szemlélem a magyar eseményeket, mivel Magyarország minden jel szerint nem annyira terrorisztikus választási harc, mint inkább egy polgárháború előtt áll, amelyet a reakció mindkét képviselője, a karlista és albrechtista (horthysta) párt fog egymással megvívni» — ismétli Károlyi is a «Politische Nachrichten» 1922 ápr. 25-iki számában.

A polgárháborúra valóban számított az emigráció, ha nem is ily részvétteljes módon s ha nem is annyira a király és a kormányzó párt-híveinek összetűzését, mint inkább a munkásság és polgárság küzdelmét remélte. Örömmel várta ezt, mint a beavatkozást lehetővé tevő jó alkalmat.

Annál nagyobb csalódása és megdöbbenése, amikor a magyar miniszterelnök ügyes sakkhúzással útját állja a tervezett beavatkozásnak. Gróf Bethlen ugyanis megegyezést köt a magyarországi szociáldemokrata párttal, amely az előbbi nemzetgyűlési választásokon nem vett részt, míg ellenben most a nagyobb ipari centrumokban szabad kezű nyereség és számarányának megfelelő képviselőkhöz jut a parlamentben. Így eléri, hogy a magyar munkásság elszakad az emigrációs vezetőtől és megtalálván az érvényesülés békés útját, fokozatosan függetleníti magát azok befolyásától.

Ez az izolálás nagy csapás a külföldön élő vezérekre. El is követnek mindent, hogy meghiúsítsák a megegyezést a magyar kormány és a szociáldemokrata párt között. Főleg Garami, aki még mindig nagy tekintélynek örvend otthon a munkásság körében és aki most befolyását joggal félti a békétől. De a megegyezést az ő jól ápolt, szoros kapcsolatai éppen olyan kevésbé tudják megakadályozni, mint Kunfinak durva sértegetései. Amikor Kunfi «Az Ember»-ben (1922 1. sz.) a magyar munkáspártot «a fehér terror új különítményének nevezi», amiért «csatlakozott Horthy terrorjához», a Népszava jan. 28-án visszautasítja volt vezérének azon jótanácsait, hogy ne kössön megállapodást, hanem várjon, mivel Bethlennek úgylis mindent meg kell majd adnia, anélkül, hogy a munkásság ezért cserében szükségtelenül megkötné magát; sőt kalandornak nevezi Kunfit, szemére vetve a proletárdiktatúra kikiáltásakor játszott és a munkásságnak ártó szereplését. A magyar munkásság így félre nem érthetően kitessekeli régi vezetőit. Nélkülük kezdi keresni az érvényesülést és nem hallgat az emigráns szirénhangokra, amelyek az elégedetlenséget csak azért akarják fenntartani, hogy azt önző érdekből kihasználhassák.

A választásokat tehát nem lehetett gyümölcsöztetni az emigráció és a kisentente céljaira, de ez az újabb kudarc sem gyengíti a fegyverbarátságot. Az összeműködés továbbra is meg van, ez a következő pozitív és negatív bizonyítékok alapján egyaránt pontosan konstatalható. 1922 szeptemberében a kisentente marienbadi konferenciája Horthy kormányzó személye ellen sajtótámadást határoz el; szept. 17-én Garami tollából azonnal meg is jelenik a «Jövő»-ben az első cikk: «Napirendre a Horthy-kérdést!» Magyarország felvételét a népszövetségbe a kisentente nem ellenzi; éppen ezért a «Bécsi Magyar Ujság» sem ír egy szót sem ekkor a felvétel ellen és 1922 szept. 19-én csak röviden konstatálja, hogy a kisentente is a felvétel mellett szavazott. Ez az utóbbi tény eléggé megmagyarázza, miért nem intéz kirohanást Magyarország ellen, noha hónapokkal korábban, amikor a kisentente állásfoglalása még bizonytalan volt, ugyanez a lap hevesen agitált a felvétel ellen; akkor pl. maga Jászi írta, hogy Magyarország nem vehető fel, mert nincs népakarata. (1922 febr. 26.)

Ha a kisentente és az emigráció úgy érzi, hogy a nagyhatalmak egyenetlenkedéseikkel vannak elfoglalva, akkor minden különösebb ok nélkül is feszegetni kezdik a magyar kérdést. 1923 januárjában nem történt semmi feltűnő sem Magyarországon, annyira nem, hogy még az emigrációs sajtó sem tudott valami ürügyet felemlíteni. Mégis a «Bécsi Magyar Ujság»-ban egymást érték a részint a «Ceske Slovo»-ból örömmel átvett, részint az emigráció sajtószobáiban készült magyarellenes hírek. Pl. jan. 3-án: A kisentente államai, amelyek a magyarországi fejlemények által közvetlenül veszélyeztetve vannak, lépéseket tettek a magyar kormánynál. A nagyentente is látja már, hogy Közép-európában nem lehet rend a Horthy-rezsim mellett. Jan. 4.: A kisentente

demarsot nyújtott át a nagyköveti tanácsnál a közrend fokozottabb védelméről szóló magyar törvényjavaslat miatt. Jan. 6. : Az entente felszólítja Bethlen miniszterelnököt, hogy alakítson koalíciós kormányt az összes parlamenti pártokból. Jan. 13. : Udrzal cseh hadügyminiszter kijelentette, hogy a cseh hadseregnek készenléthben kell lennie, mert a magyarországi állapot tarthatatlan. Jan. 17. : Románia demarsot intézett a magyar kormányhoz a lefegyverzés ügyében. Jan. 21. : Maga az újság kénytelen elismerni, hogy a katonai ellenőrző bizottság hivatalosan konstatálta, hogy Magyarországon nincsenek csapatösszevonások, de — teszi hozzá — vannak jelek, hogy a kisentente, főleg Románia, ezzel nem éri be, hanem megmarad eredeti követelései mellett, hogy a katonai ellenőrző bizottságban a kisententének nagyobb szerepe legyen.

A fokozott tevékenységnek egyedüli okozója a Ruhr-vidék francia megszállásakor a francia és angol kormány között keletkezett feszültség. Egyetlen röpké pillanat, de mégis elegendő ahhoz, hogy a kisentente és az emigráció pergőtűz alá vegye Magyarországot, remélve, hogy a nagyhatalmak nem érnek rá megfigyelni mesterkedéseiket.

2. Elnéptelenedve és elszigetelődve.

Az éveken keresztül folyó elkeseredett küzdelem nem hozta meg az emigrációnak a várt győzelmet. Ez a győzelem a diadalmas hazatérés lett volna, amelyet az emigráció biztosra vett. Nemcsak a vezérek tettek hangos tanuságot erről a hitükről, mint pl. Kunfi, aki még 1923 október 31-én is törhetetlen optimizmussal írta : «Hittel hisszük, hogy eljön az október, a leszámolás napja», de maga a szívós, egyre megújuló, a szizifuszi munkát mindig elülről kezdő küzdelem sem képzelhető el másképpen, csak annak feltevésével, hogy az emigráció maga is hitt a győzelem lehetőségében.

Annál nagyobbak kellett lennie a kiábrándulásnak, amikor a sorozatos kudarcok, az ördöggel való szövetekezésnek az eredménytelenségei nyilvánvalóvá tették, hogy a vérmes remények valóra válására nem lehet többé gondolni. A sikertelenség felőrölte az emigráció ellenálló erejét, lelankasztotta harci kedvét. A lehangoltság és kétségbeesés nagysága vetekszik a küzdelem folyamán tanusított optimizmus méreteivel. A közkatonák ráeszmélnek arra, hogy mily végletekbe ragadták őket vezéreik és milyen akciónak lettek részesei, sokszor akaratuk ellenére is. Eddigi határtalan bizalmuk vezéreik iránt meginog, szemük felnyílik és kiábrándultan kezdik kritizálni működésüket. A kritika, amelyben az emigránsok Jászit és a kisentente-orientációt részesítik, szerfelett éles ; szigorúbb, mint a mi objektív ítéletünk.

A tömegem erőt vevő csalódásnak és elkeseredésnek egy emigráns újságíró, dr. Löwy Ödön adott hangot 1923 márciusában Bécsben «Az emigráció kupecsei» sokatmondó címmel megjelent röpiratában. Ime, a közkatonák ekkor már a következőképen látták a Magyarország ellen

folytatott emigrációs harcot: «A kisentente-orientáció pur et simple hazaárulás minden vonatkozásban. Nincs olyan elmélet, pártérdek, amellyel igazolni lehetne. Árulás szociáldemokrata, bolsevik, sőt még «az ördöggel is szövetkezünk» elmélet alapján is, de főleg rettenetes árulás a magyar polgárság és parasztság érdekeinek szempontjából. A legnagyobb árulás azonban az emigráció szempontjából, mert ugyan hogyan mehessen haza valaha is egy polgári emigráns emelt fővel, nyugodt, büszke öntudattal, ha idekint csak a legszínvonalibb vonatkozásban is volt ezzel az országaruló gyalázzal. Járhat Budapesten ezer feltűzött rác vagy oláh bajonett mögött, mégis kiútálják mindenhonnan. Ez a hullafoltos radikalizmus a halál szociológiája. Örökös kálvária, amelyből sohse kél feltámadás».

A névtelen közkatonák ezzel elszakadnak vezéreiktől és maguk veszik kezükbe sorsuk irányítását. A cél most már ez: megbékélve az otthoni viszonyokkal és kormányzattal, mielőbb hazakerülni és ismét résztvenni az otthoni munkában. Amnesztiát kérnek, ígérve, hogy felhagynak minden romboló tevékenységgel. Hogy az annyszor becsmérőleg leszólt Magyarország bocsánatát megnyerjék, fennen hangoztatják, hogy végleg felhagynak a magyar külpolitika kontrakarizozásával és igyekeznek kirántani a gyékényt a kisentente-orientációra bazirozott sajtótöke alól. Ezek a közkatonák maguk bevallják, hogy ezt a lépést saját érdekükben teszik. Félnék ugyanis, hogy a kisentente előbb-utóbb szakít az emigráció külpolitikai akcióival és ugyanakkor ők a magyar közvéleménytől is elszakadva két szék között a földre esnek. Minthogy lehetőségüket szeretnék Magyarország felé megmenteni, ez az egyéni érdekük vezeti őket az amnesztiakérés útjára.

A közkatonák egyéni vállalkozása, az első bátor szó kimondása után, rövidesen nagyméretű hazatérési akcióvá lesz. Göndör Ferenc hetilapjában 1923 május 13-án melankólikusan, de annál nyiltabban bevallja, hogy az emigráció elveszítette a csatát, megbukott, legyőzték. Most már nincs más hátra, mint számolni a reális erőviszonyokkal és beletörődni abba, hogy a békefeltételeket nem az emigráció szabja meg egyoldalúan. Ő ugyan személy szerint csak akkor tekinti a jogrendet egészen helyreállítottnak Magyarországon, ha Károlyi Mihály teljes elégtételt nyerve ismét beülhet a magyar népköztársaság elnöki székébe s ezért nem gondol a hazatérésre, épen oly kevéssé, mint Böhm, Garbai, Kunfi, Jászi vagy Garami. «Kezdek azonban alaposan kétkedni — teszi hozzá, — hogy ezt elérjük valaha is azzal, hogy idekint lángoló igazságokat írunk Horthyék rémuralmáról. Ezt a munkát én ma már, fájdalom, meddőnek látom.» A kudarcok után menjen hát haza az emigráció a vezérek nélkül. Hogy a hazatérés lehetővé váljék, az emigráció előbb vezértelenítse, azaz tehermentesítse magát a szerfelett kompromittált vezérkartól, azután pedig «elvi fenntartásával, a kisentente irányában való önzetlen barátságos érzések megőrzése mellett orientálódjék Magyarország felé.»

Ez a vallomás, amelynek élére oly találóan írta Göndör «A tizenkettedik óra után» címet, az emigráció csúfos vereségének elismerése, amelyet alig szépít az a félig leplezett célzás, hogy a hazatértek otthon tovább folytathatják — nagyobb eredménnyel, mint a külföldön — magyarellenes aknamunkájukat.

Tagadhatatlanul nagy volt e cikk megjelenésének a hatása. Az emigráció egyik, magát mindenkor intranzigensnek mutató lapjának nyílt vallomása megerősíti Löwyék akcióját és annak sok hívet is szerez. Ez a cikk ugyanis maga arra biztatja a még netán habozókat, hogy nem törődve vádakkal, kíméletlenül és cinikusan fordítsanak hátat eddigi vezéreiknek. Sok biztatásra egyáltalán nincs szükség. Az előbb említett Löwy Ödön társai, a névtelen tömeg nevében még 1923 nyarán sietve el is végzi ezt a munkát. «Rázzuk le a négy éves forradalmi terror igáját» — adja ki a jelszót és most már nemcsak a kisentente-orientációt ítéli el, hanem az emigráció egész működését is, bünbánóan hamuval hintve be fejét: «Az emigráció hivatalos és félhivatalos csoportjai és vezérei négy év óta minden követ megmozgattak, hogy egyéni és közcéljaik sikerüljenek. Az eredmény: nulla. Minden visszafelé sült el. Világforradalmi allűrökben akartuk fitogtatni gubernementális képességeinket. Folytonosan újabb és újabb kudarcok következtek, mint ahogy másképp nem is következhetek a mi felelőtlen, üres kiszólásainkra. Ma már odáig jutottunk, hogy nincs Európában komoly faktor, aki velünk szóba álljon». (Az Ember 1923 aug. 1.)

Ugyanekkor, a kritika kimondásával egyidejűleg megteszik az első közeledő lépést is a magyar kormány felé. Löwy társai közül mintegy 20—25 emigráns engedélyt kér a hazatérésre, dr. Musulin Leó volt szolgabíró vezetése alatt öttagú bizottsággal keresve fel a bécsi magyar követet. Bár hosszú évek folytonos kudarcai tudták csak beláttatni velük, hogy otthon nem az ő forradalmi kormányukhoz hasonló kisebbség diktatúrája dühöng, hanem hogy a «fehér terror» polgári kormánya mögött az ország túlnyomó többsége van, bár csak rettegésük az anyagi nyomorúságoktól erősíti meg hazatérési szándékukat: a magyar kormány nem vizsgálgatva szigorúan a bocsánatkérők szívének rejtekeit, nagy jóindulattal fogadja vissza tékozló gyermekeit. Megadja a hazatérési engedélyt, azzal a feltétellel, hogy otthon a független magyar bíróság előtt beszámolnak a proletárdiktatúra alatt elkövetett bűncselekményeikről, amennyiben azok nem politikai természetűek, hanem vagyon elleniek. Kivételt csak azokkal tesz, akikről köztudomású volt, hogy akár a kommunistákkal, akár a kisentente-tal szövetkezve éveken keresztül gyalázták Magyarországot és a belső rend felborítására minden lehetőt elkövettek.

Ez a liberális bánásmód, amelyet a kormány később is mindenkivel szemben alkalmazott, még a vezérek közül is hazatérésre ösztönöz néhányat, mint pl. Weltner Jakabot, a proletárdiktatúra hivatalos lapjának szerkesztőjét. Még ezeknek is csak arra kell magukat kötelezniök, hogy

néhány évig tartózkodni fognak az aktív politikai szerepléstől. A magyar kormány ugyanis az ország belső helyzetét, társadalmi békéjét oly konzolidálnak találja, hogy nyugodtan beleegyezik a legelégedetlenebb elemek tömeges visszatérésébe és nem retten meg a Göndör-féle burkolt fenyegetésektől sem, hogy a hazatértek régi felforgató munkájukat fogják folytatni, jól tudván, hogy a rend és nyugalom minden ilyen törekvést eleve eredménytelenné tesz.

Az emigráció hirtelen elnéptelenedése megdöbbeníti a vezéreket. Ők, akik csak győztesen akarnak hazamenni, csak a köztársasági elnöki és miniszteri székekbe hajlandók beülni, egyszerre magukra maradnak. A kudarcok, az optimista remények hajótörése tán mind nem olyan fájdalmas, mint egyedülmaradni, hadsereg, parancsot teljesítő tömeg nélkül. Bár maguk is elismerik, hogy a nyomor nagy az emigráció sorában, mégis rossz néven veszik, hogy a közkatonák menekülni akarnak a nélkülözések elől. Károlyi külön szózatban akar válaszolni Löwy akciójára és Göndör májusi deprimált hangú bejelentésére, a Bécsi Magyar Ujságban Rónai Zoltán névtelenül dühös támadást intéz ugyan ezek ellen, Kunfi pedig egy emigrációs gyűlésen kétórás beszédben átkozza ki Löwyt, nem győzvéen eleget hajtogatni, hogy mily szerencsétlen dolog most hazamenni, tömegesen jelentkezni a magyar követéségen s ezzel gyengíteni az emigrációt, erősíteni a Bethlen-kormányt akkor, amikor az ügyis összeomlik. Más azonban ő sem tud ígérni, mint hogy minden gondját arra fordítja, hogy a magyar kormány ne kapjon a népszövetségtől kölcsönt s ezzel lemondásra kényszerüljön.

A rábeszélések hatnak ugyan Göndörre, aki hamarosan belátja, hogy nem az ő feladata az emigráció likvidálása és ismét csatlakozik a vezérek új akcióihoz, a hazavágyó nagy tömegre azonban annál kevésbé hatnak. Ezek — bizonyára őszintén — vágják vezéreik arcába: «Jó magyarok, csöndes polgárok akarunk lenni, mindenféle forradalmi és társadalomtudományi illúziók nélkül» és csufondárosan integetnek vissza a hazafelé induló vonatról: «Vezéreink hadd üljenek szépen az emberi kor legvégső határáig a jámbor emigránsokhoz címzett Rodostó nevű bécsi kávéházban». (Löwy, *Az Ember* 1923 szept. 30.)

Nem volt több öröme az emigráció vezérkarának azokban a katonákban sem, akik nem tértek ugyan vissza Magyarországra, de forradalmár hajlamaikról mégis leszoktak.

Mályusz Elemér.

(Folyt. köv.)